kan.
u znak štovanja pisac

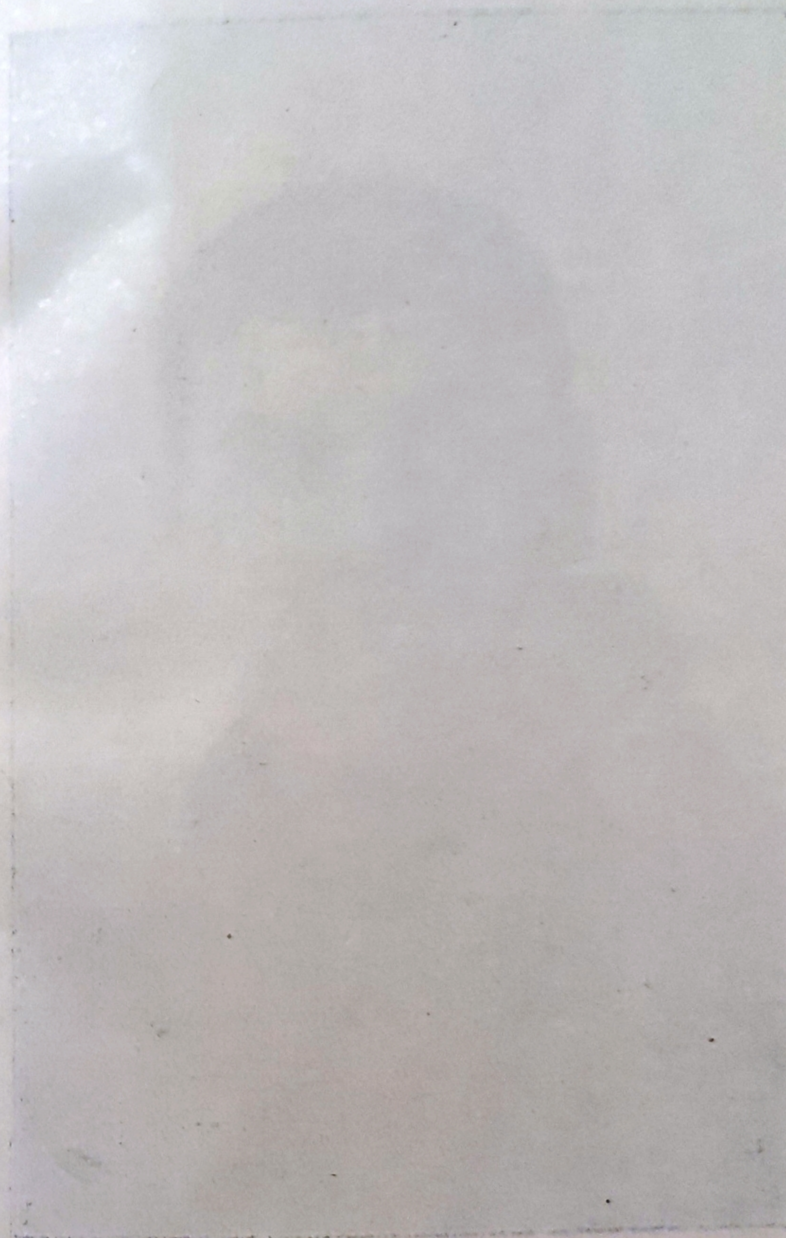
HRVATI
U
RUMUNJSKOJ

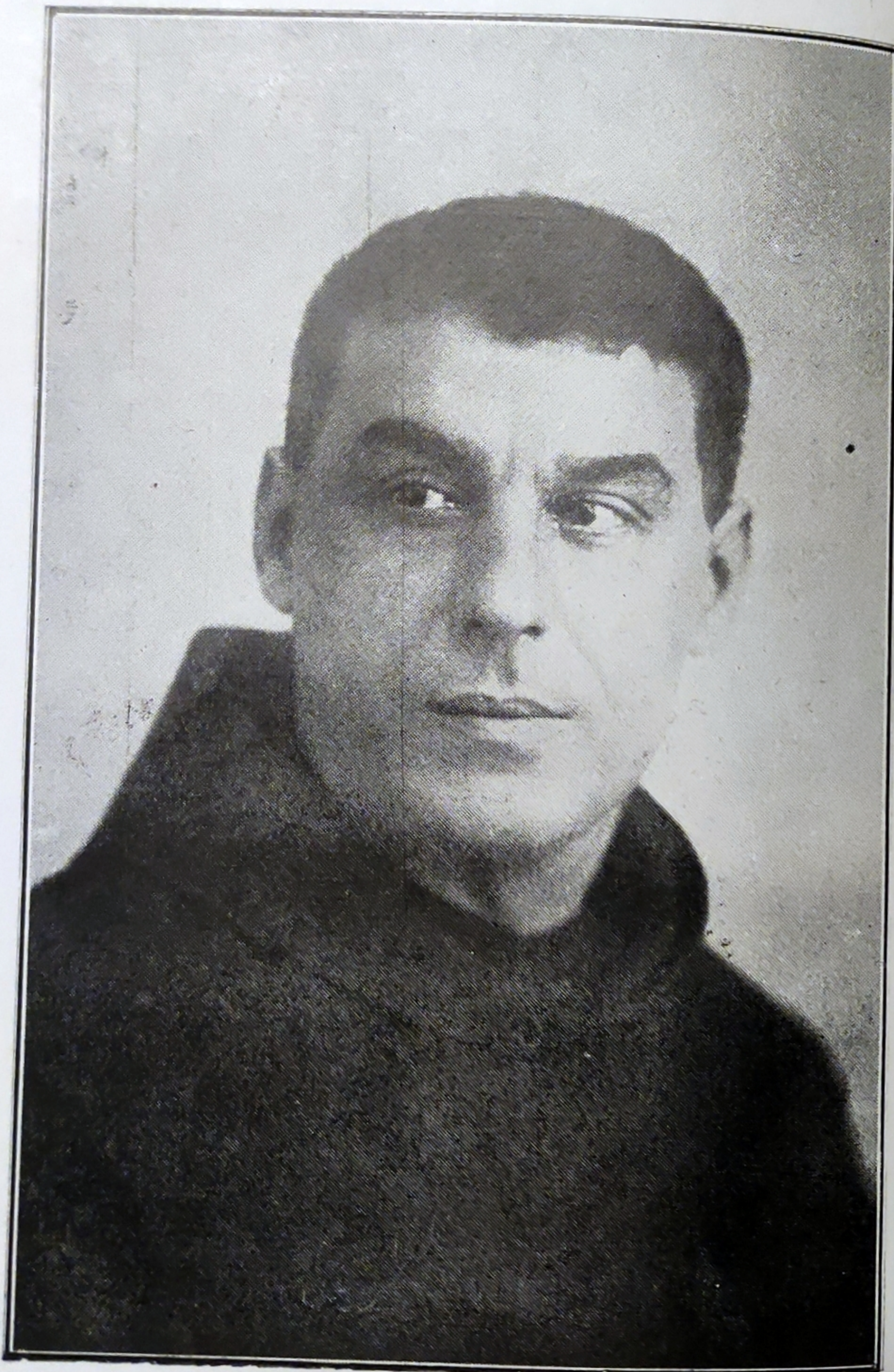
PUTOPISNO-POVIJESNE CRTICE
S NARODNIM OBIČAJIMA

NAPISAO
Prof. O. PETAR VLAŠIĆ
franjevac

BEOGRAD, 1928.
ŠTAMPARIJA DRAG. GREGORIĆA, STRAH. BANA UL. 93

HRVATI – RUMUNJSKA

Predgovor.

Crtice, koje ovdje iznosim o našoj dragoj braći Hrvatima u Rumunjskoj, u glavnom su već bile objelodanjene u zagrebačkoj „Narodnoj Politici", u zagrebačkom „Katoličkom Listu", u dubrovačkoj „Narodnoj Svijesti", u „Euharističnom Glasniku", a slike su bile otisnute u „Nar. Politici", u Mladosti" i u zagreb. „Svijetu".

Kako se kod nas u Jugoslaviji nije znalo za te naše sunarodnjake, to su oni moji članci bili puno čitani, što sam i iz privatnih razgovora i iz pisama razabrao, a naša braća u Rumunjskoj napose su se veselila, što sam ih upoznao sa njihovom braćom u staroj domovini. I oni su zaželjeli, da bi u svojim kućama imali posebno otisnute te moje utiske o njima. To me je eto potaklo, da uz neke dopunke te svoje putopisne i povijesne crtice o njima odštampam napose, a prema njihovoj izričitoj želji stavljam ovdje i svoju sliku.

Dragoj braći Hrvatima u Rumunjskoj, napose onima u Keči i u Rekašu, na milu uspomenu misijskih dana u novembru i decembru godine 1927. posvećuje

Pisac.

Beograd, pred Malu Gospu 1928.

I. Među Hrvatima u Rumunjskoj.

I. OPĆI PREGLED.

Na poziv temišvarskog biskupa Mgr. Augustina Pache, a na poticaj beogradskog nadbiskupa preuzv. O. Rafa Rodića otišao sam petnaestog nov. god. 1927. u Rumunjsku, da posjetim tamošnje Hrvate i održim im misije. Samnom je bio O. Stjepan Rade, franjevac iz Dalmacije. Ostali smo u Rumunjskoj sve do 20. decembra, dakle preko mjesec dana, te obišli sva mjesta, u kome stanuju naši sunarodnjaci. U nekim mjestima zaustavili smo se tri dana, u nekim četiri, u nekim pet, a u jednom čitavih osam dana. Tako mi se dala prilika, da dobro upoznam te naše sunarodnjake, odcijepljene od majke domovine, i da s njima dođem u uži dodir i razgovor ne samo u crkvi, nego i u njihovim kućama, i u njihovim društvima i u njihovim školama, kamo sam svukuda veoma rado zalazio.

Da iskreno kažem, otišao sam u Rumunjsku s nekom sumnjom i neizvjesnošću. Nitko mi — uza sva prethodna potraživanja — nije znao kazati tko su i što su ti naši ljudi u Rumunjskoj. Ni gospoda od temišvarske kurije nijesu znali točno kazati, kojim baš jezikom govore. Neki su ih zvali Bugarima, neki Slovacima, neki njihovim mjesnim imenima Krašovani, Šokci, Kečani i t. d. Bojao sam se dakle hoćemo li se moći razumjeti i hoće li biti ploda od našeg dolaska k njima.

Dočuvši u samom Temišvaru, da se ondje nalaze dvije obitelji od tih naših sunarodnjaka, otišao sam odmah po dolasku u Rumunjsku, s O. Radom, da ih posjetimo i da čujemo za prvi put, kojim oni to jezikom govore. Srce mi se smirilo pri prvom susretaju

s njima. Kad smo im mi kazali da smo hrvatski svećenici, koji dolazimo, da ih posjetimo, jedna časna starica, gospođa Mikšić, u čijoj smo kući bili, zaplakala je od veselja, stala nam ljubiti ruke i kroz plač govoriti:

„Vi ste dakle oni naši dragi hrvatski svećenici, koji dolazite k nama da nam pripovidate sv. viru. Željno vas čekamo svi, jer smo čuli, da imate doći.“ Govorila je čistim hrvatskim jezikom — ikavštinom, — kao koja dalmatinska zagorka.

Bogu hvala! kazao sam u sebi, naš dolazak ne će biti uzaludan. I puni pouzdanja išli smo da obilazimo ona mjesta, gdje stanjuju naši Hrvati, a koja nam je biskupska kurija u Temišvaru točno označila. I naše pouzdanje nije bilo izlišno. Svugdje smo našli čistokrvne Hrvate, koji su nas a i mi njih sasvim dobro razumjeli, jer govore istim jezikom, kojim i mi. I ubrzo smo zavolili tu našu dragu braću u tuđini, a oni nas još više. Vidi se da krv nije voda. Svugdje su nas neobično srdačno dočekali, vanredno ljubezno primali, susretali nas nekim osobitim poštovanjem i ganućem, a pri odlasku bilo je plača — neka nitko ne misli da pretjerujem — i s jedne i druge strane. Kola su nam kitili zelenilom, ljubili nam ruke i lice, mlade djevojke posipale su nas cvijećem, klicali su: „Dođite nam brzo opet, želimo Vas, čekamo vas, nemojte nas zaboraviti“ i t. d. A kroz one dane što smo kod njih bili ostavljali su svoje poslove i svoje kuće i grnuli u crkvu, da čuju jutrom i večerom Božju riječ u svom materinskom jeziku, te su ne samo slušali, nego — u doslovnom smislu riječi — gutali svaku našu riječ. I na predavanja, koje smo držali napose djeci, mladićima i djevojkama, muževima, roditeljima dolazili su željno i slušali napeto. Već mala sitna dječica osjećala su, da smo im blizu, da smo njihovi a oni naši, da nam ista krv, hrvatska krv, kola žilama, pak su se neobičnom povjerljivošću tiskala okolo nas, željna da nas vide i čuju.

Mislit će tkogod, a možda i mnogi, da pretjerujem, a ja iskreno priznajem, du nijesam u stanju ispisati sve one ugodne uzbudljive doživljaje, sve one mile i slatke uspomene, koje nosim u srcu od onog jednomjesečnog boravka među onim dobrim i dragim našim narodom u tuđoj državi, gdje nemaju nikoga svoga, gdje su kao odsječena grana velikog hrvatskog stabla, a još se ipak tvrdo drže u katoličkom duhu i narodnom osjećaju; još u svojim kućama govore samo svojim milim hrvatskim jezikom i njime se Bogu mole i njime pjesme pjevaju i njime oslađuju samoću tuđine.

Tih naših sunarodnjaka u Rumunjskoj imade oko d e s e t t i s u ć a a dijele se u tri grupe, od kojih svaka imade posebno obilježje, posebni način života, posebne jezične osebujnosti, koje inače nimalo ne smetaju, da se među sobom sasvim dobro razumiju, jer su te jezične osebujnosti sasvim neznatne, neznatnije nego li n. pr. otočana na otoku Krku od onih na otoku Braču ili Korčuli. Nije bilo riječi, koju mi ne bismo razumjeli, jer je svih jezik pravi naš hrvatski jezik.

Prva skupina tih naših Hrvata u Rumunjskoj jest u R e k a š u, na istoku od Temišvara. Tu ih ima 722. K tima se ima pribrojiti stotina ili dvije onih, koji žive malko podalje na istoku u Mariji Radni, ali koji nažalost izumiru i pretapaju se u Mađare i Rumunje. Ovi n Rekašu nazivlju se „Šokci“, a sva je prilika da su porijetlom D a l m a t i n c i, kako ću to niže dokazati.

Druga mala skupina jest u K e č i, na zapadu Temišvara u blizini Jugoslavije, Ima ih oko 300. K njima pripadaju i nekoje obitelji u Ceniju, u Temišvaru u Jimboli, te u Klariji, koji je već u Jugoslaviji. Svi ovi potječu iz Hrvatske, iz zagrebačke okolice. Oni u Keči gotovo svi su iz T u r o p o l j a i većinom plemići. O njima ću pobliže kašnje progovoriti, jer su ovo najintelegentniji, najbogatiji a mogu slobodno kazati i najbolji naši ljudi u Rumunjskoj u svakom pogledu: odlični katolici i vrli rodoljubi.

Treća je — najveća skupina u južnoj Rumunjskoj nekoliko sati željeznice daleko od Temišvara prema jugoistoku, u planinama. Zovu se „K r a š o v a n i“. Njih ima 8000 u slijedećim mjestima. K r a š o v a 3028;

Nermet 670; **Jablča** 400; **Klokotič** 1200; **Ravnik** 750; **Vodnik** 600; **Lupak** 821. Sva je prilika da potječu iz Bosne.

Sve su to čisto hrvatska mjesta, u kojima ne čuješ druge riječi do naše, u čijim crkvama samo se hrvatski pjeva i Bogu moli, koja imadu svoje privatne konfesionalne škole s hrvatskim nastavnim jezikom i s hrvatskim učiteljima i učiteljicama. I kad sam tu boravio činilo mi se kao da nijesam u tuđoj državi, u Rumunjskoj, nego u čisto hrvatskim mjestima Dalmacije, Bosne ili Hercegovine, Hrvatske ili Slavonije.

O svim tim skupinama i mjestima zaslužuje, da napose progovorim. Ima veoma interesantnih stvari i s vjerskog i s nacionalnog gledišta,

2. U REKAŠU.

Prvo mjesto u Rumunjskoj, koje smo posjetili jest Rekaš (hrv. ime „rijeka“, jer preko njega teče jedna mala rijeka u kojoj ima dosta riba). Ono broji 4027 duša, od tih su većinom Mađari, Nijemci i Rumunji. Naših Hrvata ima 772 svi u skupu u jednom dijelu mjesta, koji se po njima zove „šokački“ odio Rekaša. Jer ih Nijemci, Mađari i Rumunji nazivlju „Šokcima“ i njihov jezik šokački, a tako se i sami nazivlju, akoprem se smatraju Hrvatima. Najvjerovatnije je, da potječu iz **Dalmacije**, odakle su došli bježeći pred Turcima. Oni su ogranak Bunjevaca i Šokaca u jugoslavenskom Banatu i Bačkoj. Ima predaja, po kojoj bi oni došli ovamo onom zgodom, kad je ugarski kralj Bela IV. bio pobjegao pred Tatarima u Dalmaciju (u Trogir), pak vraćajući se poveo stanoviti broj Dalmatinaca sobom u Ugarsku i darovao im zemlje u Bačkoj i Banatu. Svakako u Rekašu su Hrvati bili već u 17. stoljeću, jer se u Matici Mrtvih rekaške župe 1660. spominje da je tu umro u 90. godini Juraj Vinkov, a to je ime jedne od najstarijih hrvatskih porodica u Rekašu. Do 19. vijeka bili su im dušobrižnici hrvatski franjevci, a od 19. v. ovamo svjetovni svećenici, koji su znali hrvatski. U novije doba svećenika, koji hrvatski znadu, više nema. Sada je u Rekašu župnik-dekan g. Gustav Dietl,*) a kapelan J. Kuhn. Obojica su Nijemci, ali čestiti svećenici, puni ljubavi i za naš narod, pak se trude da nauče hrvatski. G. kapelan je prilično i naučio, te im može u crkvi, (kad je red službe Božje za Hrvate, a to je svake treće nedjelje) pročitati Evanđelje hrvatski i reći nekoliko riječi. dakako s dosta gramatičkih pogrješaka, ali ne mari. Bolje i tako nego nikako.

Hrvati u Rekašu bave se poljodjelstvom, vinogradarstvom i marvogojstvom, pa i ribarstvom u rijeci. Karakteristično je, da su baš strastveni ribari, pak i to donekle pokazuje njihovo dalmatinsko porijeklo.

Dobar je ovo, pobožan i miran narod, radišan i štedljiv i prilično imućan. Do otrag 50 godina živjeli su u ovećim zadrugama, sad žive u manjim obiteljima. Bio sam u više kuća i sve su čiste, uredne. prostrane, a ukućani puni hrvatske gostoljubivosti i srdačnosti. I dosta su inteligentni. Gotovo svaki od njih znade rumunjski, mađarski i njemački, ali ipak u kućama govore samo hrvatski. Kako spomenuh u Rekašu je velika većina pučanstva što mađarske, što njemačke, što rumunjske narodnosti, pa ipak načelnik mjesta, ili kako ga oni zovu „knez“, jest Hrvat **Mato Ambruš**, dobra duša, prava hrvatska korenika. I općinski podbilježnik jest Hrvat **Joca Ćosić**, vrli rodoljub, jedan od prvaka rumunjskih Hrvata. On nastoji kako bi svi Hrvati u Rumunjskoj bili u što tješnjem dodiru među sobom, on budi narodnu svijest, tajnik je i duša pjevačkog društva u Rekašu. pokupio je i pobilježio mnoge narodne običaje onamošnjih Hrvata, napose koledovanje, te meni dao, da ih se gje tiska. I nadam se, da će ih „Jugoslovenska Akademija“ u Zagrebu ili „Matica Hrvatska“ izdati. Onih dana, što smo bili u Rekašu, gosp. Ćosić je bio često s nama, govorio nam mnogo toga o onomašnjem našem narodu, vodio nas, da upoznamo naše ljude, u svemu nam pri ruci bio,

---

* Ovaj vrijedni svećenik umro je naglom smrću ove g. 1928.

sretan, što smo mi došli u Rekaš, a mi još sretniji, što smo tu našli tako odličnog rodoljuba.

A primili su nas naši dragi Rekašani veoma lijepo. Čekali su nas u velikom broju ispred crkve s preč. gospodinom župnikom i kapelanom. I netom smo prispjeli čudom sam se začudio: usred Rumunjske pozdravlja nas hrvatska pjesma. Bilo je to „Š o k a č k o p j e v a č k o d r u š t v o“ u Rekašu, koje nas je ispred vratiju crkve, pozdravilo sa lijepo otpjevanom hrvatskom dobrodošlicom. Bio sam uzbuđen slušajući tako skladno pjevanje u materinjem jeziku u tuđoj državi. Uzbuđenje mi je poraslo, kad je na to časni starina, načelnik Rekaša, spomenuti g. Mato Ambruš, u ime svega hrvatskoga naroda u Rekašu izrazio svoju radost, što vide u svojoj sredini dva svećenika iz njihove davne domovine. Kad sam na to ja odgovorio i pozdravio ih u ime svoje i sve braće Hrvata iz Jugoslavije, i oni čuli čistu hrvatsku riječ iz ustiju svećenika, zacaklila se suza u oku načelnika i podbilježnika, u oku staraca i starica, u oku mladih momaka i djevojaka: svi su bili tronuti i uzbuđeni u času, kad sam ih podsjećao na daleku domovinu, odakle su njihovi pređi ovamo došli, a odakle mi dvojica dolazimo sada za kratko vrijeme k njima.

U Rekašu smo se zaustavili pet dana. Jednog dana pozvalo nas „Šokačko pjevačko društvo“ u svoje društvene prostorije i tu nam otpjevalo nekoliko hrvatskih pjesama To društvo osnovano je god. 1888. pod predsjedništvom Ivana Jankulova, koji još i danas stoji na čelu tog društva, dok je njegov tajnik i faktični vođa podbilježnik Ćosić, a učitelj pjevanja gosp. Kuhn. Ovo društvo igra u nacionalnom životu Hrvata u Rekašu važnu ulogu te sa sijelima, predavanjima, koncertima i t. d. u čisto hrvatskom duhu goji i budi hrvatsku svijest među onim narodom. Kad sam im na koncu zahvalio na lijepo otpjevanim pjesmama nama u počast i u malko odužem razlaganju potaknuo ih na čuvanje vjere i narodnosti, preporučio sam im, da se upišu u društvo sv. Jeronima, koje baš i ima svrhu, da među

našim narodom budi i goji katoličku i hrvatsku svijest. Tako će i oni biti u nekom vezu s majkom domovinom. Govoreći im to opazio sam, kako se neki smješkaju, a jedan podiže ruku i pokaza „Danicu“. I na moju veliku radost doznao sam, da u Rekašu imade 40 članova društva sv. Jeronima, a „Danicu“ prima i još veći broj. Pokazali su nam tu u društvu i „Č i t a o n i c u“, kojoj je prvi temelj udario „Hrvatski Radiša„ otrag nekoliko godina, poklonivši 130 knjiga raznog poučnog i zabavnog sadržaja. Također i „Matica Hrvatska“ i književno društvo sv. Jeronima i nekoji drugi nadarili su ih knjigama, koje oni veoma rado čitaju. Poželjno bi bilo, da ih dalje naša društva u tom pogledu pomažu

Zadnje večeri isto pjevačko društvo izvodilo je pred nama „B o ž i ć n o k o l e d a n j e“. Nekoliko zdravih, kršnih momaka izvodilo je lijepe igre sa svirkom i popjevkom. Oni tako idu o Božiću od kuće do kuće i čestitaju božićne blagdane. Tih koleda ima puno, a zabilježio ih je g. Ćosić, te ih dao meni, da ih gdje kod nas objelodanim.

Jednog dana, dok smo bili za objedom kod gosp. župnika, eto se otvore vrata a u sobu stupe dva kršna rumena momka u slikovitoj narodnoj nošnji, s jednom drvenom (ili pletenom, ne sijećam se dobro) čuturom punom vina, te jedan od njih stade i progovori: „Č a š a d o b r a v o l j a o d v a š e g a k u m a, l i p o v a s p o z d r a v l j a i v a s m o l i, d a m u s e p r i p r a v i t e n a v e s e l j e.“ I natoči čaše vina. Bio je to poziv na svadbu jedne mlade Šokačice Odazvali smo se veoma rado, a oni su uvečer specijalno zbog nas izvodili razne lijepe narodne igre i pjevali njihove narodne popijevke.

Prije odlaska poslije svečane službe u crkvi, skupili smo se svi ispred crkve, u prvom redu mlade djevojke i mladi momci u svojim lijepim narodnim nošnjama, pak sav narod i mi svećenici, te smo se na trajnu uspomenu fotografirali. Tu fotografiju vidimo ov-

dje. A ako je suza bilo pri dolasku, to je shvatljivo, da ih je bilo kud i kamo više pri odlasku.

3. U KEČI.

Keča leži na zapadu Temišvara, u blizini jugoslavenske granice. Službeno se rumunjski zove „Checia Croata = Hrvatska Keča“ za razliku od „Checia Romana = Rumunjska Keča“ od koje ju dijeli samo jedna cesta. U Hrv. Keči sve su sami Hrvati, na broju oko 300, dok su u Rumunjskoj Keči većinom Rumunji, a ima i nešto Srba, Mađara i Nijemaca.

Što je nekada bio Dubrovnik među hrvatskim gradovima to je danas Hrv. Keča među hrvatskim mjestima u Rumunjskoj: najbogatije, najprosvijetljenije i najodličnije mjesto. Kečani su bogati posjednici, fini, otmjeni ljudi, većinom sa višom izobrazbom, pravi „gospari“ kako bi rekli u Dubrovniku. Govore zagrebačkom kajkavštinom: „zakaj, kaj si rekal, bum išla“ itd. A većina su plemićkog koljena. Oni potječu iz T u r o p o l j a, odakle su se doselili po predaji oko god. 1800. U blizini su bila sve do nedavno imanja zagrebačkog nadbiskupa i Kaptola, pak je možda to bio razlog, da su neki Turopoljci — većim dijelom Mikšići — ostavili svoju staru domovinu i preselili se ovamo. U više njihovih kuća — a to su fine, prostrane, gospodske kuće, pravi plemićki dvori — vidio sam plemićke grbove njihove porodice i čitao povelje na latinskom jeziku, koje potvrđuje njihovo plemićko porijetlo.

U Keči smo bili šest dana, a prošlo je kao šest časa. Svugdje u Rumunjskoj bili smo od naših ljudi lijepo primjeni, ali nigdje kao u Keči. Upravo su nas obasipali ljubavlju i prijaznošću. Jagmili se tko da nas ima za goste i morali smo se svakog dana redati o podne i uvečer, da bar donekle udovoljimo njihovoj gostoljubivosti. A u crkvu na propovjedi i razne pobožnosti hrlili su željno svi do jednoga, tek što mrtvi nisu ustali, da i oni dođu.

U Keči nema kat. svećenika, nego dolazi mjesečno jedanput iz obližnjeg Carpinisa. Tu je sada župnik moj nekadašnji kolega na insbruškom sveučilištu g. Horway, (Mađar),* pak je bilo za nas obojicu ugodno iznenađenje, kad smo se tu našli, te smo u ugodnom razgovoru obnovili neke davne lijepe uspomene iz đačkog života, sjećajući se pri tom i nekih naših drugih kolega u Innsbrucku kao dr. Šimraka, dr. Račkog, Subotića, Šimeckog i t. d.

Predsjednik crkvene općine u Keči jest gosp. Đuro V o j k i c a. On i njegova plemenita gospođa E m a dvije su zlatne duše, pune vjerske gorljivosti, hrvatske srdačnosti i kršćanske dobrostivosti. Nikada ne ću zaboraviti ugodne časove sprovedene u njihovom gostoljubljivom domu.

Do nedavno nijesu Kečani imali crkve, nego su se nedjeljom i blagdanima skupljali u školi, gdje je bio improviziran oltar i tu bi se bez svećenika Bogu molili i misne pjesme pjevali. Lani se dogovorili i podigli ne veliku ali veoma krasnu crkvu u čast sv. Katarine Djevice i Muč. sa zvonikom. Sve u toj crkvi odava fini ukus, sve u njoj odiše nekom pobožnom toplinom

---

* I on je na žalost ove godine umro.

i milinom. A sagradili su je dobri Kečani sami bez ičije pomoći potrošivši ništa manje nego 2 milijuna leja! Razdijelili su trošak prema količini posjeda, te su srazmjerno svakoga oporezovali. Spomenuti predsjednik crkvene općine g. Vojkica na svoj račun izradio je lijep veliki oltar, koji ga je stajao 150.000 (stoipedeset hiljada) leja; plemeniti gosp. Franjo Mikšić, dobri i časni starac, nabavio je na svoj trošak milozvučne orgulje, koje su ga stajale 217.000 leja Drugi su drugo što nabavili. Uistinu udivljenja vrijedni katolici!

I premda nemaju svećenika oni se svake nedjelje i blagdana skupljaju u crkvu jutrom u 10 sati i pjevaju uz pratnju orgulja misne pjesme. Orguljašica učiteljica dobra i čestita gospođa Ilonka Mojen-Mikšić, pročita na hrv. jeziku Epistolu i Evanđjelje dotičnog dana, pak opet misne pjesme sve dakako hrvatski.

Poslje podne opet se skupe u crkvi te pjevaju Lauretanske litanije i druge pobožne pjesme. A pjevaju veoma milo, nježno, pobožno, da ih je milota slušati. Upravo sam uživao one dane, što sam bio kod njih slušajući u crkvi tako lijepo pjevanje, a sve na našem hrvatskom jeziku. Tu se natječu mladići i djevojke, a i odlične gospođe, tko će na koru pjevati. Mi smo u Keču došli baš na crkveni god, blagdan sv Katarine Dj. i Muč 25. nov., a bio je došao i župnik iz Carpinisa te smo svečanom službom Božjom proslavili taj dan. Ali i druge dane, što smo u Keči bili, bili su za Kečane sve svečani dani.

U neizbrisivoj uspomeni ostaće procesija po mjestu s Misijskim Križem, koji je svatko pratio s gorućom svijećom, a sve kuće kud je procesija prolazila bile rasvijetljene sa voštanicama.

Kečani imaju svoju konfesionalnu katoličko-hrvatsku školu, koju sami uzdržavaju, jer im država za to ne daje ni prebijene pare, a oni ne će, da svoju djecu šalju u rumunjsku nekatoličku školu. Svake godine oni za školu i učiteljicu potroše 75.000 (sedamdeset i pet hiljada) leja. I ako su sve bogati ljudi ipak ovo što

troše za crkvu i školu na mali broj stanovnika (300) velika je stvar i požrtvovni Hrvati u Keči sjajni su primjer tolikim mogućnicima po našim stranama, kako se treba žrtvovati za svetu stvar vjersku i narodnu, katoličku i hrvatsku. Kamo sreće, kad bi i kod nas u Jugoslaviji bilo onako požrtvovnih rodoljuba, kakvih imade u maloj Hrv. Keči u Rumunjskoj!

Kečani imadu i svoje „Gazdačko društvo“, gde se sastaju na dogovore, na čitanje novina, na zabave. Tu je i tamburaški zbor. Na dan sv. Kate uvečer pozvali su i nas tamo, te su nam u počast odsvirali nekoliko lijepih hrvatskih komada na tamburicama i igrali narodno kolo. Sva Keča bila je te večeri tu sakupljena i u ugodnom i veselom raspoloženju slavili smo crkveni god. „Gazdačko društvo“ pretplatilo se na 10 komada „Narodne Politike“, koja će se onda pojedincima dijeliti, jar su Kečani više nego itko od naših ljudi u Rumunskoj željni vijesti iz stare domovine.

Imaju i lijepo uredjeno grobište. Nedaleko je rumunjsko, pa koja razlika između hrvatskog kat. i rumunjskog pravoslav. grobišta! U našem čistoća, urednost, lijepi grobovi, a onamo nered, zapuštenost i t. d. Pohodili smo jedne večeri sa cijelim narodom njihovo grobište i molili za njihove mrtve. Natpisi na grobovima sve hrvatski.

Ganutljiv je bio naš odlazak iz mile Keče i teško ga je zaboraviti. Popodne na 29. novembra oko dva sata, kad smo imali krenuti na željezničku stanicu, udaljenu preko po sata od mjesta, zazvonila sva zvona na zvoniku, a svi Kečani muško i žensko, mlado i staro skupilo se što pred crkvom što po ulici ispred kuća. Pred nama su jašili konjanici, za našim kolima čitava povorka drugih kola; u dvama su bile mlade Kečanke noseći kite cvijeća, da nas njima na stanici daruju. Vozeći se po mjestu i mašući rukama na pozdrav vidio sam gdje mnogi i mnoge — skoro svi — brišu maramom suze s očiju, a — da iskreno kažem — i meni je bilo smućeno srce i meni su došle suze

na oči, kad smo se dijelili od tako dobrog, plemenitog, dragog našeg naroda. Fotografiju, koja je napravljena pred crkvom zadnjeg dana, donosim i ovđe, da vas naš narod vidi i upozna one plemenite i vrle rodoljube Hrvate, one gorljive i dobre vjernike katolike.

4. U KRAŠOVI.

Krašova je glavno mjesto najjače naše naseobine u Rumunjskoj, koji se skupnim imenom zovu „Krašovani". Valjda zato što žive u krševitim planinama u južnoj Rumunskoj; ili po riječi Karaš (turska riječ— voda), koja teče kroz Krašovu. Predaja je, da su došli iz Bosne, a i zadržali su dosta bosanskoga. U jednom starom hrvatskom molitveniku iz g. 1764. kod jednog Krašovana našao sam na početnom listu rukom zabilježeno ovo: „U god. 1434. do 1443. jesu iz stare Turske Bosne Kraševci kako Bošnjaci ovamo došli i od onuda iz varoša Kruševac, Krušovci, Kruševe (Kreševo?) Kruševljani ili Krašovani ime donesli. Tako ne zovu se po vodi Karoševu, nego iz Turske Bosne po onoj varoši ili selu Kruševo (Kreševo?) zato Kruševani ili Kraševani.

Među Krašovanima za dugo vremena vršili su pastorizaciju franjevci iz Bosne; njihov je samostan bio gdje je sada župni stan u Krašovi i odatle su hodili u druga krašovska sela. A od vremena Marije Terezije došli su svjetovni svećenici najprije u Kraševu g. 1785. pak onda u Klokotič, Lupak i Ravnik.

Sedam je mjesta u kojima živu Krašovani; sva su mjesta jedno blizu drugoga i mnogo nalik jedno drugome. Glavno je mjesto Krašova sa 3028 duša, a ostala su Klokotič sa 1200, Nermet 970, Jablača 400, Ravnik 750, Lupak 821 i Vodnik 600. Jezik, kojim govore nazivlju krašovanskim, tako ga zovu i službene rumunjske (otprije mađarske) statistike pa i šematizam temišvarske biskupije. A to je čisti naš hrvatski jezik s nekim malim osebujnostima. Upozorio sam biskupsku kuriju na abnormalnost toga naziva i nadam se, da će u šematizmu iduće godine stajati, da Krašovani govore „lingua croatica" a ne „crassovana" ili „ilirica" kako u dosadašnjem šematizmima.

Doduše krašovanski izgovor imade nekih jezičnih osebujnosti, ali smo se ipak sa svima veoma dobro razumjeli, i oni su nas sasvim dobro razumjeli, premda smo mi govorili i propovijedali čisto hrvatski. Glavnije osebujnosti krašovanskog izgovora jesu — u koliko sam kroz dvadeset dana boravka među njima mogao opaziti — slijedeće:

Često umeću suglasnik *l*, napose ga uporrebljavaju mjesto samoglasnika *u*. N. pr. jablka (jabuka), pln (pun), človik (čovjek), kolbasica (kobasica), slnce (sunce) i t. d. — Redovito govore ikavštinom, napose crkvene riječi vazda su u ikavštini. Dok će za običnu djevojku kazati „defka" za bl. Djevicu Mariju vazda će reći „Divica M.", za vjeru „vira", za ispovijed „ispovid„ itd. Značajno je kod Krašovana, da „gospodin" kažu isključivo za svećenike, dok drugu gospodu zovu gospodarima, n. pr. gospodar sudac, gospodar bilježnik, gospodar učitelj itd. Nikada neće oni kazati svednoj svjetovnoj osobi „gospodin" nego samo

ćeniku. — Podne zovu „plani“, prijepodne „doplani“, napodne „naplani“, poslije podne „otplani“. Jutrom kažu „porosi“, mjesto poljubiti govore „cuknuti“. Kad smo išli po selu i susreli gdje majku s djetetom, ova bi svom djetetu rekla: „Cukni, sine, ruku gospodinovim“.

Posebno obilježje krašovanskog narječja jest glagol „lati“. Spreže se ovako „lam, laš, la, lamo, late, laju.“ Njime se služe mesto futurskog oblika glagola „biti“. Dakle, kad Krašovanac hoće da kaže: „ja ću otići“ on govori: „lam da idem“. Mjesto „vidjet ćemo“ on će reći „lamo, da vidimo“. Mjesto „oni će to učiniti“ reći će „laju, da učine“ itd.

U blizini Krašova — jedan sat hoda — na jednom brežuljku vide se još i danas ruševine starinske turske tvrđave. Sa svojim drugom O. Radom otišao sam jednog lijepog dana, da te razvaline razgledamo. Vodio nas je jedan mali dečko od 10 godina. Došli smo na jedan mali proplanak, gdje je bilo puno ovaca, pak ću ja, toliko da se malko našalim, a i da čujem kako dijete govori, kazati: „Čuješ, dečko, hoće li nas ove ovce pojesti?“ „Dijete smiješeći se odvrati: „N e l a j u, n e l a j u“. Htio je kazati: „n e ć e, n e ć e“. Uz to baš jedan veliki pas u blizini zalajao. Ja ću na to opet u šali: „Ali pas laje“, a dijete će: „Pas laje, gospodine, ali ne la da vas ugrize“, t. j. neće vas ugristi.

Krašovani se najviše bave stočarstvom, a donekle i voćarstvom. Svaki od njih imade kuću osim u selu još i po planinama, gdje su i njihova stada. Zato su samo o Božiću i Uskrsu svi u mjestu, drugda se mijenjaju naizmjence. Tako i one dane što smo mi bili kod njih.

Živu dosta siromašno i dosta primitivno. Neće da znadu za napredak, nego se drže one „Pleti kotac, ko i otac“. Bio sam u nekim kućama, ali ne mogu baš kazati, da su najčišće. Inače su dobri, pobožni ljudi i veoma prijazni. A imaju dosta djece i to veoma lijepe, zdrave, rumene djece, da ih je milina pogledati, čega nažalost fali i u Rekašu i u Keči. Imaju dosta

lijepih narodnih običaja o Božiću, o svadbi, o Uskrsu itd. ali i dosta sujevjerja. Muškarci nose bijele košulje sve do koljena, a kaput od ovčije kože; žene bijele suknje a na glavi bijelu maramu, koju zovu „krpa“. Kad sam ih gledao sa propovijedaonice činilo mi se da u crkvi vidim same časne Sestre Milosrdnice sv. Vinka, jer ta njihova marama na glavi, ili kako ju oni zovu „krpa“, ima mnogo sličnosti s velom naših Bijelih Sestara.

Momak i djevojka iz Krašove u narodnoj nošnji.

U samoj Krašovi boravili smo punih osam dana. Tu je župnik gosp. J u l i i W ü n s c h e, rodom Poljak, vanredno ljubezan gospodin, te je bila prava mi-

lina biti u njegovom društvu. A ljubi on taj naš narod i svake nedjelje propovijeda mu u njegovom materinskom hrvatskom (i on ga je dosad nazivao „krašovanski") jeziku.

Pod krašovsku župu spadaju još Nermet sa 670 duša i Jablča sa 400 duša. Sve naši ljudi, čistokrvni Hrvati, koje smo također u dva navrata posjetili i držali im govore u školi, jer crkve nemaju. Oni u Nermetu drže se u narodnom a i vjerskom pogledu još sasvim dobro. Zasluga je to ondješnje škole, koju Nermećani i ako siromašni sami uzdržavaju i u kojoj je nastavni jezik hrvatski. Naprotiv Jablčani več su se dobrim dijelom porumunjili i ako su ostali katolici. Njihova škola je rumunjska škola, učitelj nezna ni riječi hrvatski, a i u kućama se najobičnije govori rumunjski, tako da sa žalošču moram kazati, da će Jablčani ubrzo biti pretopljeni u Rumunje. Nisu pokazali ni velikog zanimanja za naš posjet. Došao ih mali broj, dok je Nermećana oba puta bila prepuna školska dvorana. I u samoj Krašovi sve tri osnovne škole jesu državne s rumunjskim nastavnim jezikom, ali se ipak još narod dobro drži i u mjestu ne čuješ druge riječi do naše. Primaju 33 komada „Glasnika Srca Isusova" iz Zagreba, a „Kalendara Srca Isusova i Marijina" prošle godine raspačalo se u Krašovi 80 komada. Inače narod — kao što biva kod pastira — ne pokazuje interesa za knjigu Kad sam im govorio, da se učlane u društvo sv. Jeronima, nekoji su obećali, a veći broj kazao je, da to za njih nije, da su oni ljudi siromasi, koji treba da paze na svoja stada po planinama, a ne da čitaju knjige.

I s njima smo se fotografirali ispred crkve. Ta je fotografija najslikovitija od sviju, jer je tu narodna nošnja najneobičnija od sviju naših sunarodnjaka u Rumunjskoj. Ali je nažalost ne možemo pretiskati, jer se lica slabo razaznavaju zbog malenkosti slike. Ispratili su nas i oni veoma srdačno i sa suzama na očima. Pače kad smo kasnije u Klokotiču držali procesiju s Misijskim Križem došli su u velikom broju iz Krašove

sa svojim župnikom i sa zastavom da nas još jednom vide, čuju i pozdrave.

5. U KLOKOTIČU, RAVNIKU I LUPAKU.

Klokotič je sat i pol hoda daleko od Krašove, Broji 1200 duša. Nošnja i običaji isti kao i u drugim krašovanskim mjestima. Imaju svoju školu, koju sami uzdržavaju s hrvatskim nastavnim jezikom. Crkva im je odveć velika za ono mjesto, najveća od svih, što sam vidio u Rumunjskoj izvan Temišvara. Mogla bi slobodno sa malo više ornamentike služiti za katedralu u Beogradu. Župnik je g. Janos Nemeth, Mađar, ali dobar gospodin, koji je prilično naučio hrvatski, pak tako narodu i propovijeda.

U Klokotiču smo se zaustavili četiri dana. Pjevaju — kao i drugdje — lijepo i skladno hrvatske crkvene pjesme. Bile su tada zornice, pak su pjevali „Poslan bi Anđeo Gabrijel" i druge adventske pjesme. I ovdje primaju nekoji „Glasnik Srca Isusova" i imaju molitvenike Srca Isusova iz Zagreba.

Veoma ugodno iznenađenje čekalo me u Klokotiču. Tu imade desetak obitelji *Vlašića*. Kad su oni čuli — još nekoliko nedjelja prije — od g. župnika, da dolazi u Klokotič O. Vlašić bili su veoma znatiželjni, da vide i čuju tog svog daljnjeg rođaka iz Dalmacije, a i ja, kad sam za njih dočuo, rado sam išao u njihove kuće, da se vidimo i porazgovorimo. Nisu mi znali ništa kazati, tko su njihovi pređi, te tako nisam ni mogao ustanoviti imade li među nama kakve krvne veze. Svakako ima je bar po ocu Adamu.

Ima u Vodniku kraj Ravnika također obitelji Vlašića, tako da ih u svim krašovanskim mjestima ima do 20 obitelji. U Vodniku je učitelj moj istoimenjak *Petar Vlašić*, pak smo sastavši se srdačno stisli ruke jedan drugome, koji eto sve do tada riješmo znali jedan za drugoga. On je brat pok. *Matije Vlašića*, negdašnjeg učitelja u Krašovi, veoma zaslužnog za upoznavanje običaja krašovanskih, o čemu je svojedobno dosta pisao.

Umro je otrag dvadeset godina. Pokopan je na Krašovanskom groblju, gdje mu je podignut mali spomenik s njegovom slikom: lijep čovjek s crnkastom malom bradom. S nekim posebnim pietetom zaustavio sam se pred grobom tog svog istoimenjaka, koji je u svoje doba dosta radio za svoj Krašovanski narod, prosvjetljivao ga i o njemu pisao.

U Klokotiču, te u Ravniku, Vodniku i Lupaku sve su škole narodne s hrvatskim nastavnim jezikom, a učitelji i učiteljice naši ljudi, dobri katolici i narodnog osjećaja, pak u tom duhu i uzgajaju krašovansku djecu, te se njima — pored svećenika — ima najviše zahvaliti, da se naš narod u moru rumunjstva i mađarstva mogao još onako lijepo uzdržati u vjerskom i nacionalnom pogledu. Ti učitelji i učiteljice istodobno su crkveni „kantori" i orguljaši, te ujedno s djecom i s odraslima uzveličavaju u crkvi svete obrede sa skladnim pjevanjem na našem jeziku. Kad slušaš to pjevanje ne bi rekao, da si u Rumunjskoj, nego gdje usred Hrvatske ili Dalmacije. U svakom od tih mjesta mi smo posjetili škole i tu sam djeci održao kratka predavanja u vjerskom i narodnom duhu prema dječjem shvaćanju.

U *Ravniku*, koji je jedan sat hoda daleko od Klokotiča, a broji 750 duša, župnik je *Dr. Aleksandar Berković*, rođen Hrvat, časni starac i vatreni hrv. rodoljub, koji je nekada, kad je bio banom Pavao Rauch, igrao s pokojnim Dr. Pazmanom i nekojim drugim hrv rodoljubima važnu politčku ulogu. On je neko doba bio dušobrižnikom u Međumurju, kasnije profesorom teologije u Temišvaru, a sad se pod stare dane zaklonio u ovo samotno mjesto među naš narod u tuđini, Ali i pod staračke dane radi za nj. Do sada je u našim narodnim školama u Rumunjskoj bila velika poteškoća sa knjigama. Rumunjska vlada nije htjela odobriti hrvatske tekstove tiskane u Zagrebu ili drugdje u Jugoslaviji, pak su jadni učitelji i učiteljice bili na muci kako da djecu poučavaju. Morali su se služiti rumunjskim knjigama, a djeca rumunjski ne znadu ni riječi. Sad je — baš nastojanjem Dr. Berkovića — izašla u Subotici — odobrenjem rumunjske vlade — „Početnica i čitanka za katoličke pučke učione. Složio ju Ivan Mihajlović. Izdalo društvo sv. Antuna u Subotici". — Tako će sada naša djeca imati u školama bar početnice u svom materinskom jeziku.

Četiri smo dana bili u Ravniku i kroz te dane u gostoljubljivom domu Dr. Berkovića pretresli smo u ugodnom razgovoru tolike uspomene iz starije i novije povijesti hrvatske,

Već u Ravniku počeo je padati gusti snijeg. Kasnije je udarila jaka zima. Kad sam bio u *Lupaku*, u posljednjem mjestu našeg pohoda, barometar je kazivao 15 ispod nule. Ipak i tu je narod željno dolazio na naše propovijedi ne mareći za zimu ni za snijeg.

U Lupaku, gde smo se tri dana zaustavili, župnik je g. *Aleks. Kakoš*, rođeni Slovak, a koji prilično dobro govori hrvatski, te u tom jeziku i propovijeda. On veoma ljubi naš narod i nastoji kod biskupske kurije kako bi osigurao svećenički podmladak, koji znade hrvatski, da mogu s uspjehom nastaviti dušobrižničku službu u krašovanskim mjestima, kad ovi stariji svećenici izumru. U tom smjeru on i nastoji da po koje krašovsko dijete zadahne željom za svećenički stalež.

Kad smo ostavili Lupak, zadnju našu postaju u Rumunjskoj, došli su po onoj cičoj zimi i debelom snijegu mnogi iz Klokotiča, Ravnika i Vodnika sa zastavama, da nas posljednji put pozdrave. I sa suzama dovikivali su nam: „Dodjite nam opet! Željno vas čekamo."

Rastali smo se s nekom tugom u srcu. Bili smo se nekako privikli tu medu svojim dragim narodom, uživali smo gledajući ih onako nepokolebive u vjeri, revne u pobožnosti, ljubazne u razgovoru, još nepomućene u svom narodnom osjećaju uza sve bure i oluje, uza sve velike političke promjene, koje su se oko njih zbile nekada pod Turčinom, kasnije pod Mađarskom, a sad eto pod Rumunjskom. I uza sve to oni čuvaju materinsku riječ, oni neće da znadu za dru-

gi jezik do svog hrvatskog jezika, ni za drugu vjeru do svoje katoličke vjere, u kojoj su njihovi pređi u u staroj domovini kršteni bili. I bili su razdragani što su bar za kratko doba imali u svojoj sredini dva svećenika iz njihove stare domovine, pak su zaželjeli i molili, da češće k njima dođemo, jer da nas vole i ljube.

Mi smo otišli i vratili se u svoju domovinu, a oni su ostali tamo kao neka mala hrvatska ostrva posred prostranog rumunjskog mora i Bog zna, kad će opet koja lađa dovesti kojeg hrvatskog svećenika k njima, da ih vidi i da ih u njihovom materinskom jeziku utvrdi u vjeri i posjeti na njihovu majku domovinu...

6. U MJESTU, GDJE MRTVI GOVORE.

To je Marija Radna, glasovito proštenište Majke Božje u erdeljskim gorama. Leži četiri sata željeznice daleko od Temišvara prema istoku. Crkva je na jednoj uzvisini odakle puca krasan pogled na temišvarsku ravnicu i erdeljsko gorje. Divna je to crkva, velika, maestozna, bogata zavjetnim darovima. Kraj nje je veliki franjevački samostan nekada mađarske a sada rumunjske provincije. Redovnici su ipak svi mađari. A i narod u Mariji Radni većinom je mađarske narodnosti, no ima dosta i Nijemaca i Rumunja. Mjesto broji oko 2700 duša. Rijeka Maroš dijeli Radnu od grada Lipe, gdje imade 4500 duša.

Nekada — otrag nekoliko stotina godina — oba ova mjesta, a i druga u okolici bila su čisto hrvatska mjesta. To ne bi zaključio po utiscima, koje dobiješ u samim mjestima, jer kad njihovim ulicama prolaziš, vidiš sve samo rumunjske natpise, a čuješ govoriti samo mađarski, njemački i rumunjski. Ali kad smo pošli na grobište, tu kao da smo došli u novi svijet: tu mrtvi govore o hrvatskoj prošlosti ovih mjesta. Vidiš većinu hrvatskih imena i hrvatskih natpisa na grobnim spomenicima. Tu čitaš, da su jednoć ovdje živjele hrvatske obitelji Carića, Margetića, Gomilčevića, Orošića, Stašića, Dorkića i tolikih

drugih na ić. Tu doznaješ, da su nekada ovdje bili dušobriznici Hrvati franjevci: O. Andrija Janić (oko g. 1526., poslije bitke kod Mohača), više puta od Turaka prognan i zlostavljen; O. Miho Temešvari, za opsjednuća Beča, g. 1654.: O. Blaž Abramović g. 1767.; O. Stipan Novoselić i drugi.

Predaja veli, a i povjesni zapisci svjedoče, da su onu čudotvornu sliku Majke Božje na velikom oltaru u crkvi Marije Radne, donijeli franjevci, kad su sa svojim hrv. narodom bježali ispred Turaka. Prije je bila u Lipi, a kad su Turci osvojili Lipu hrv. narod s franjevcima na čelu pređoše preko rijeke Maroša, koja dijeli Lipu od Marije Radne, te se ovdje naseliše i tako utemeljiše mjesto Radnu, gdje je kasnije bila podignuta sadašnja veličanstvena crkva i franjevački samostan kraj nje. U riznici još se i sada pokazuje lijepo starinsko misno ruho zelene boje, u kojem je jednoć služio sv. Misu franjevac Ivan Plumbo, a zatekli ga Turci, te ga odjevena tako u misnom ruhu s oltara odvedoše pred kadiju i grdno izbičevaše, što se usudio svom narodu služiti sv. Misu i propovjedati riječ Božju.

U Radni ima još i danas kojih tridesetak hrvatskih obitelji. Nažalost samo stariji znadu i govore hrvatski, dok je mlađarija sva pomađarena ili porumunjena. Bili smo ondje jednog dana i govorili s nekojim našim starcima i staricama i sasvim dobro govore hrvatski (ikavštinom) te se tuže na svoju djecu, koja ne mari za svoj materinji jezik.

Ostao je još i danas u Mariji Radni jedan živi dokaz nekadašnjeg hrvatskog karaktera ovog mjesta. Ponoćnica na Božić još se i sada pjeva hrvatski. Pjevaju se ove naše božićne pjesme (sve ikavštinom):

1. Braćo pastiri, čudo golemo.
   Dite Isus za nas rođeno.
2. Svim na zemlji mir veselje,
   Budi polag volje Božje.
3. Nov glas nosim vami, pastiri,
   Stojte, prosim, stalni u viri.

4. Danas se čuje događaj novi,
U zemlji našoj i jeste ovi.
5. U sej vrime godišta,
Mir se svitu navišta,
Porođenje Ditića,
Od Divice Marije.
6. Veselje ti navišćujem, puče kršćanski.
8. Bog se je rodil od Divice,
Za nas nevoljne grišne ovčice.
Na tom mladom litu veselimo se.
Mladoga Kralja mi molimo.

Pjevaju ne samo Hrvati, kojih je i onako sasvim malen broj, nego i Nijemci i Mađari, akoprem ovi ne razumiju što pjevaju. Baš onih dana, kad sam s O. Radom bio u Mariji Radni, a to je bilo mjesec dana pred Božić, počeo je kantor skupljati radničku mladež, Nijemčiće i Mađarčiće, Njemice i Mađarice, da ih uči hrvatske pjesme, koje će se pod ponoćkom na Božić u crkvi pjevati. Izgleda nevjerojatno, ali je istinito. Pripovjedao mi je sadašnji gvardijan franj samostana u Mariji Radni, rođeni Mađar, da je otrag nekoliko godina jedan drugi gvardijan, i on Mađar, bio pokušao, da ukine to hrvatsko pjevanje na Božić, jer da je besmisleno pjevati, što narod ne razumije. Doznali su tu namjeru gvardijanovu Mađari i brže bolje doleteli k njemu s molbom, da se pod ponoćkom uvede mađarsko pjevanje. Ali čuli to i Nijemci, pa skočili i oni, da se uvede njemačko pjevanje. Nastala pred Božić one godine žestoka borba između Mađara i Njemaca, kojim jezikom da se pod ponoćkom pjeva. Prijetilo je, da će doći do gustih na sam Božić. Nijemci stali govoriti: „Bolje da ostane po starinsku, nego da se uvede mađarsko pjevanje“. A Mađari opet slično govorili: „Bolje da ostane kako je bilo doslije, nego da sada Nijemci zauzmu ponoćku“. I rezultat je bio taj, da je ostalo kako je bilo od davnine: i one godine pak sve do danas, pjeva se hrvatski. Bogu hvala! Jedanput bar i mi Hrvati da osjetimo korist od svađe drugih, kad se drugi toliko puta koriste našom svađom. Ovdje se

dakle u korist hrvatske stvari obistinila ona poznata talijanska poslovica: „Fra i due litiganti il terzo gode“, što znači: „Gdje se dva prepiru tu se treći okoristi“.

Svake godine ljeti o Duhovima i o Marijinim svetkovinama skupe se u Mariji Radni na hiljade i hiljade vjernika raznih narodnosti Bude ih kojiput — kako mi je kazao o. gvardijan, mladi ljubezni Mađar P. Trofan — do 30 pa i 40 tisuća.

Napose je to omiljelo prošteniště naših rumunjskih Hrvata. Dan njihovog hodočašća jest blagdan Male Gospe u septembru. Tada bude u Radni koja tisuća Hrvata iz Keče i Rekaša, iz Krašove i Klokotiča, iz Lupaka i drugih krašovanskih sela. Na taj dan, dan Male Gospe, u sada pomađarenom i porumunjenom mjestu ozvanja hrvatska pjesma u čast preč. Djevice i žamori hrvatska riječ, kako ono negda otrag nekoliko vijekova, kad se u Mariji Radni nije ni čulo druge rječi ni druge pjesme do hrvatske.

II. Narodni običaji.

Pripomena: Kad sam bio kod naših Hrvata u Rumunjskoj, zapazio sam nekoliko njihovih narodnih običaja. Nekoje opet zabilježio je i dao mi vrli rodoljub g. Joca Ćosić, podbilježnik u Rekašu (sjev. Rumunjska). Nekoje sam pak našao u spisima pok. Matije Vlašića, učitelja u Krašovi (juž. Rumunjska). Prema svim tim bilježkama dajem evo malu sliku tih običaja.

I. IZ OBIČNOG ŽIVOTA.

1. Pri rođenju. Kad se dijete rodi prva je primalja, koja to ima javiti ocu i rodbini. Uzme ona jednu pogaču i ide najprije k ocu, da mu javi veselu vijest, a onda drugima od rodbine. Oni njoj u pogaču umeću novac, više ako je sin, manje ako je kći.

Iza kako se dijete rodilo ne smije se u kući kroz tri pune noći ugasiti svijeća. Ona mora gorjeti zato, da ne bi obnoć kroz tamu došla „šumska mama" i ukrala dijete ili ga zamijenila kojim drugim. Treću večer postave kraj djeteta hljeba i soli, čašu vode, tri kašike i novac. To je za „suđenice", koje će dijetetu suditi. Svatko ko u kuću dođe, da vidi novorođenče i čestita roditeljima treba da donese nešto na dar.

2. Pri krštenju. Dijete se obično krsti u roku od 8 dana po rođenju. Tom prigodom bude mala domaća svečanost. Za kuma dijetetu obično zovu vazda iz jedne te iste obitelji, te je tu kumstvo u nekom smislu nasljedno. A kršteni kum — bar kod Krašovana — obično je poslije i vjenčani kum. Kuma svi ukućani u velike štuju. Kod njih je poslovica „Po Bogu prvi je kum".

Na krštenju daju ime djeci ili po rodbini (djeda i babe) ili po najbližem svecu u kalendaru, već prema danu, kad se dijete rodilo. Najobičnija imena muška su: Ivan, Petar, Mikula (Nikola), Đuraj Đuka, (Đuraj, Antun, Marko, Joca (Josip), Mata, Jakov, Andrija, Krsta, Martin — Ženska: Marija, Ana, Lina, Ruža, Jela, Marta, Ljuba, Marika, Ema, Ilonka.

3. Pri vjenčanju. Kako kod nas tako i kod naših sunarodnjaka u Rumunjskoj najviše narodnih običaja imade prigodom vjenčanja.

Kod njih obično ne odabire momak sebi djevojku, ni djevojka momka. To je posao roditelja, a djeca se priklone njihovoj volji osim ako im se baš tko ne sviđa. Kad su se roditelji i mladenci složili, onda se odredi jedna subota na večer, da momak ide u prošnju k djevojci. To biva nekom posebnom svečanošću ovako:

Momkovi prijatelji i rodbina poslije večere idu zajednički ka kući, gdje se nalazi djevojka. Dođu kao iznenada i pričine se, da su putnici, koji su negdje zalutali. Onda stanu govoriti, da traže jednu golubicu, koja se nalazi negdje u blizini, pak mole domaćina, da im kaže gdje je. Domaćin im isprvice odgovara, da su pogriješili put, jer tu kod njega nema golubinjaka, pak ne može biti ni golubice. Ali mladići ne popuštaju. Oni uporno tvrde, da mora biti ovdje i mole domaćina, da im je dade, jer je trebaju za jednog njihovog goluba. Oni je neće uzeti badava, Platit će pošteno koliko treba. Tada nastane ucjenjivanje. Domaćin diže cijenu svojoj golubici govoreći, da je u nje „lipo šareno perje kao u pauna". Cijena se diže do 100.000 i do 200.000 zlatnih dukata, ali na koncu svrši se tako, da mladići dadu domaćinu 100 ili 200 leja i jednu jabuku, a on njima svoju kćer — djevojku.

Jedan momak (djever) izvede mladu pred goste, šiba ju lagano korbačem i okrene ispod ruke tri puta, da svi vide nije li troma ili ima drugu koju manu. Na to ju daruje jabukom, koju ona sveže u jedan bijeli „peškir" (ubrus i zađene na klin, gdje ima ostati osam

dana. Tako se prosi mlada u Rekašu i kod drugih Hrvata u sjevernoj Rumunjskoj.

Kod Krašovana (u južnoj Rumunjskoj) biva to — po opisivanju pok. M. Vlašića — ovako: Kad prosci stignu kući djevojačkoj, mladoženja, otac, mati i rodbina uđu u kuću, a mladoženja ostane u kuhinji. U sobi prosci odmah ne kažu, zašto su došli, nego zbijaju šalu, okoliše i tek zavijeno napominju. Na pr. čuli su oni da u nekih ima krasnih jabuka na prodaju; oni su kupci, došli su da ih kupe bilo pod koju cijenu. Djevojački otac odgovara, da kod njega nema takve robe. Stvar se malo zategne. No poslije iziđu mladoženjini roditelji na srijedu s pravom namjerom i kažu da su došli da uzmu djevojku za njihova sina i mole njezine roditelje, da im je dadu. Oni ne privole odmah, négo dugim govorima zabašuruju stvar, jer kad bi odmah odgovorili, izgledalo bi da su jedva dočekali prosce, a to bi bila sramota za djevojku. No na koncu ipak dadu privolu.

Tada dozovu unutra i mladence. I najprije djevojački otac zapita svoju kćer, jeli rada udati se za tog momka. Djevojka odgovara: „Ako mama i nena (otac) hoće, onda i ja hoću". Isto tako svekar ispituje svoga sina, a momak isto tako odgovara kao i djevojka.

Kad je svršena prosidba nastaje domaće veselje. Prosci izvade sakrivenu čuturu rakije, koju su bili sobom ponijeli, ponude djevojačke roditelje ili izmiješaju rakiju sa domaćinovom i svi se časte, što su sretno svršili posao. Hvale Boga, što je roditeljima podario milost, da taj dan dočekaju i piju za sreću mladencima. Djevojka izljubi sve goste, koji se na to raziđu svojim kućama.

Slijedećih dana nastanu pripreme za svadbu. Poslije trokratnog oglašenja u crkvi ureče se dan svadbe. Osam dana prije, pak četiri i dva dana prije mladoženja s jednim drugim momkom „buklijašem" ide do kuma, starog svata i djevera, nosi čuturu punu vina, ulije u čaše i nazdravi: „Čaša dobra volja, od vašega kuma, lipo vas pozdravlja, i vas moli, da mu se pripravite na veselje". Dan prije svadbe pozove na isti način prijatelje i rodbinu.

Ujutro na dan vjenčanja djeveruša i djever odnesu snaši darove, koje joj je mladoženja spremio (haljine i drugo). Svadba se svrši obično nedeljom popodne. Svatovi se skupe kod staroga svata, koji je na kući izvjesio zastavu. Tu zastavu poslije nose u svatovima. Od starog svata idu po kuma, onda k mladoženji, a čim ovaj primi blagoslov od roditelja idu svi po mladu. Ona ih dočeka na pragu svoje kuće i svakoga gosta ljubi u čelo. Primivši blagoslov roditelja, koji ju pospu žitom i poškrope blagoslovljenom vodom, idu svi uz svirku i popijevku u crkvu na sv. obred vjenčanja.

Kad se vrate iz crkve dočekaju mladu kod kuće zaručnikove sa 2 hljeba i dvije boce vina. Ona to unese u sobu na sto i svi od toga nešto okuse. Svatovi ulazeći u kuću pozdravljaju ukućane sa „Faljen Isus! Dobra vam večer! Jeste li se nadali ovolikim gostima? Ukućani odgovaraju: „Jeste tako dobrima! Na zdravlje i veselje! Živi nam i zdravi!

Preko večere bude sviranja i pjevanja, a poslije večere ples. Oko ponoći „privežu" mladu nevjestu na ovaj način: Snašu s djeverušama, s buklijašem i čaušom zatvore u jednu sobu, a djever je mora otkupiti ako hoće da je dadu zaručniku. Nastane pogađanje za cijenu. I kad djever iskupi otkupninu vežu mu oko ramena bijeli peškir (ubrus), kojim on išiba mladu i djeveruše, kad izađu iz sobe. Na to svi upale svijeću i vode snašu kumu pjevajući ovu pjesmu:

Majka Maru preko grada zvala,
Jesi l', Maro, platno ubilila.
Nisam, majko, ni do vode stigla,
Već stajala pa čudo gledala,
Čudan momak s turkinjom djevojkom,
Razboli se turkinja djevojka,
Zahtjela je tri posude tješke,

Suhe smokve a iz Bosne harne,
Žute gunje u medu kuhane,
Bila grožđa iz carevog sada,
Kojega su divojke sadile,
Zlatnom su ga žicom povezale,
A srebrnom tačkom potačile.
Vrebala ga pudarica Mara,
Kako ga je lahko udarila,
Crnom ga je zemljom sastavila.
Tako treba svakome junaku,
Koji sluša turkinju divojku.
Mladoženja, pile materino,
Što si tako šešir naklopio,
Zar ti nije divojka po volji?

Snaša skine veo s glave, baci ga momku u ruke, a ovaj opet njoj dva puta vraća, a treći put baca joj ga na glavu. Snaša izljubi sve svatove, koji se u zoru malo po malo razilaze i idu svi na počinak. Nedjelju za tim mlada snaša posjeti svoje roditelje i donese im kolač. Kod Krašovana — po opisu M. Vlašića, — ima prigodom vjenčanja još i drugih običaja, od kojih spominjem samo slijedeće:

Noć prije vjenčanja u kuić nevjestinoj na stolu u sobi, gdje će sutra biti čašćenje rakijom i drugim namjeste postelju, u kojoj te noći nevjesta prespava. Pod glavu metnu sve odijelo, što će nevjesta na vjenčanju obući. Tako isto i zaručnik te noći spava u svoj kući na stolu, gdje će sutra častiti.

Vjenčanje se ovdje obavlja redovito u nedjelju poslije svečane Mise, a ide se u crkvu po ovom redu: Stari svat, djeveri i čauš nose po otvorenu čuturu sa rakijom. Čaúš ide naprijed sa „stijegom" a stari svat za njim krijući pod kožuhom jedan opleten kolač, pa kad izađe iz kuće u dvorište potegne ga u vis, a svatovi svi navale na njega, da otkinu po komad od kolača i za njima bacaju drobnu hranu. A čini se to toga radi, da bi se — kao što se svatovi o kolač grabe — tako grabili mladenci jedno o drugo; a drobnu hranu

zato bacaju za svatovima „da su sretni i plodni što rade". — Osim „stijega" čauč nosi na ramenu torbu, u kojoj je jedan kolač, kobasica, suha lopatica i čutura. Za čaušom idu dva tri „kuhača" (to su oni, koji putem imaju potcikivati u znak veselja); za ovima oba djevera, za njima stari svat sa mladoženjom, naposljetku svirači. Nevjesta ide napose od svoje kuće sa svojim pratilicama.

Za vrijeme crkvenog obreda nastoji nevjesta, da stane na nogu mladoženji. Time je rada, da ona zavlada nad njim u kući. „Gazi koji može ponaprid".

Na piru su kod Krašovana obligatna ova jela: „sorba, sos, rezanci, meso sa sosom, sarma, pečenje, meso, tjestenine (grofne, perka, tiganci i kuglof)". Tako po opisu M. Vlašića. Prije nego počinju jesti, čauš na jednoj lopatici donese ugljevlja pospe ga tamjanom, prekadi sto a svi se stanu moliti Bogu. Preko objeda nazdravlja se najprije mladencima ovako: „Ova čaša Gospodu Bogu i ovim dvijam mladim za zdravlje, što su se stavili (združili)". Onda se nazdravlja kumu, domaćinama, starom svatu i td.

Svadba u Krašovi.

Prije nego li će se svatovi razići nastaje oproštaj i blagoslov. To ovako biva: Čauš zalupa buzdovanom, po stolu i stane govoriti: „Hvala Bogu! Šta govorila naša Marika — (ili kako se već zove nevjesta) — Boga molila od mala do velika, si je dočekala svoju radost na radosti. A sad imamo, da si pomolimo jednoga dragoga Mikulu (ili kako se već kum zove), da njim da blagoslov; če kad oni nisu da na ovim času, ondak i Bog la (će) da nim da da. Što veliš kume? Na to kum odgovori: „Božja da bude!“ Sad čauš ponovi iste riječi a kum po drugi put odgovori: „Da jim Bog da život i zdravlje“. Tako onda čauš redom moli blagoslov za mladence od staroga svata, oca, matere, braće, sestara itd. Kad su se svi ti pozvani izredali, čauš obično ovako završuje: “Što lamo (ćemo) sad, kume? Svi koji su ostalî, lamo da sakupimo u jednu vreću“. Na to svi odgovore: „Da jim Bog da svim zdravlje!“ Iza toga se raziđu.

4. Pogrebni običaji. Kad tko u kući umre, obuku ga u najsvečanije odijelo. Pod ruku ili pod pazuh stave mu novac „čime će platiti prelaz na onaj drugi život“. Pokojnika (ili pokojnicu) rodbina na glas oplakuje (nariče) nabrajajući sva njegova dobra djela. Obnoć drže stražu oko mrtvaca. Lijes okreče krečom i namažu bijelim lukom a to radi vještica; a pod odrom postave kamen, koji će šest nedjelja ostati u kući. Kod Krašovana na lijes postave koji sitni novčić i jedno pečeno jaje Polovicu toga jaja pojede onaj, koji se u tom mjestu rodio istoga dana i mjeseca kad i pokojnik. To onaj živi jede zato, „da ne pati nikakvu bolečinu“ Prije nego će mrtvaca zatvoriti u lijes svatko ga od rodbine poljubi u ruku. Kad su već mrtvaca sahranili razdijele njegovo odijelo među siromahe. Dijeleći govore: „Na slavu sv. Mihovila Arhanđela, koji prima duše, pak da primi i dušu ovog pokojnika (pokojnice) N. N.“.

2. BOŽIĆNI OBIČAJI.

Raznovrsni i osebujni su kod svega našeg naroda Božićni običaji. Tako i kod naših Hrvata u Rumunjskoj. Bez sumnje te običaje doveli su iz svoje davne domovine, pak ih još i sada pomno čuvaju. Ima tih Božićnih običaja mnogo, od kojih iznosim samo slijedeće i to sve po kazivanju g. Ćosića.

Na Badnjak u jutro žene ispeku posebne hljebove i kolače, koji se zovu posebnim imenima kao Zornjača, Danica, Oranica, Kola, Volovi, Mjesec. Tko na Badnji dan prvi u kuću uđe treba da sjedne na stolicu, a domaćin mu na glavu kruni kukuruz. Cijeli dan je strogi post, a u večer svečana obilna večera od posnih jela. Obligatna jela Badnje večeri u svakoj kući jesu ova: Bijeli luk i med, jabuke i med, juha od pasulja, slana suha riba, voće, uštipci. Prije večere jedno malo dijete unese u kuću „Božić“. To je jedna posuda puna žita, ovsa, kukuruza, oraha, bijelog luka, a po srijedi srebrni novac te tri voštane svijećice. Suviše pod pazuhom dijete nosi slame. Ulazeći u kuću, gdje ga čeka na okupu sva domaća čeljad, govori „Faljen Isus! Na zdravlje vam stari Badnjak i mlad Božić mnogo lita i godina dočekali u životu i u zdravlju! Polje da vam rodi, vinograd da plodi, marva da se množi: Živi i zdravi! Amen, da Bog da!“ Govoreći to posiplje kuću slamom. Domaćin stavi malo slame pod stol. Onda otiđu i u staje, pak isto tako rade. Iza toga slijedi večera, a kad su zvona već drugi put zvonila, stave na se najsvečanije odijelo i svak, ko baš nije bolestan, ide u crkvu na ponoćku.

Po svima mjestima rumunjskim, gdje žive naši Hrvati, pjevaju se pod ponoćkom (kao i pod drugim Misama) sve samo naše hrvatske Božićne pjesme: „Radujte se narodi. Oj pastiri čudo novo, U sej vrime godišta, Narodil nam se Kralj nebeski“ itd Samo u Rekašu to biva svake treće godine, jer tu ima puno i Mađara i Nijemaca, pak svaka narodnost izmijeni se kroz godine sa pjevanjem ponoćke u svom materinskom jeziku.

Od osobite je zanimivosti Božićni običaj u Rekašu, tako zvan Koledanje o čemu ću opširnije pisati malko niže, a sad da u kratko spomenem Uskrsne običaje.

3. USKRSNI OBIČAJI.

Poslije korizmenog posta, koji osobito Krašovani strogo drže, na Uskrs se vesele i zabavljaju. Poslije svečane Mise ili po podne mlađarija se uhvati u kolo, koje se zove „Paunovo kolo" i pjevaju ovu pjesmu:

Paun pase, trava raste,
Moj paune!
Pođe paun, da poleti,
Moj paune!
Tamo gore nuz primorje
Moj paune!
Da dovede paunicu
Moj paune!
Ljepše mlado nego staro
Moj paune!
Odgovori paunica
Moj paune!
Bolje staro nego mlado
Moj paune!

Na Uskrs dijele za pokoj duše kolače, krčag yode i šarena jaja.

Kod Krašovana (južnih Hrvata u Rumunjskoj) na Veliku subotu domaćica umjesi veliki kolač. Na gornjoj strani ga izdube i pomaže žumančetom. Na Uskrs ujutro prostru bijeli „trpeznik" na stol i na njega stave taj kolač. Jednom čeljadetu — obično djetetu — dadu prvo crveno jaje, da ga odnese u crkvu. Ovai to jaje probije, utopi ga u blagoslovljenu vodu i poslije Mise odnese ga kući.

Poslije svečane Mise, kad su svi domaći već kod kuće, muškarci donesu jedan okrugao komad ledine u kuhinju, postave ga pred vrata i poda nj metnu sjekiru. Po tom spremaju tako zvanu „komkaricu" ovako: Iz kolača na stolu isjeku jedan kotur i u tu šupljinu pomeću ove stvari: suhoga srca od svinjčeta, kobasice, jezika, slanine, palmove mace od vrbice, drenova cvijéta, koprive, jedan dio od isiječenog kotura kolača izmješana sa blagoslovljenim jajetom izmrvljeno zajedno sa ljuskom — i sve to rukom izmješaju. Tako spremljeni kolač zovu „komkarica". Uz kolač stave još zapaljenu svijeću

Tada domaćin pristupi stolu, prekrsti se, uzme „komkaricu" i svijeću, izađe u kuhinju, stade na komad ledine okrenut suncu, zatim se s lijeva na desno tri puta okrene i ovo govori: „Slatki Bože pomozi mi! od čega moram bižati, da mu mogu umaći, a za čim potrčim, da ga mogu stići; što sam zamrsio, da mogu razmrsiti". Svi ukućani odgovore: „Amin, da Bog da!"

Zatim siđe sa ledine, opet se prekrsti, uzme malo od izdrobljena jela, pojede i pruži „komkaricu" drugom članu porodice, te se svi tako izredaju. To zovu komkanje. Žena se ne smije prva „komkati", jer po vjerovanju Krašovana u tom slučaju bi se sve mladice toga ljeta osušile.

III. Kolede.

Pripomena — Među narodnim običajima naših Hrvata u Rumunjskoj osobitu pažnju zaslužuju tako zvane „Kolede". To su božićna čestitanja kod sjevernih Hrvata, napose u Rekašu. Desetak kršnih momaka, odjevenih u narodno ruho, idu o Božiću od kuće do kuće, uz svirku i uz zvončiće pjevaju prigodne božićne čestitke, zvane „Kolede", a pjevajući potskakuju i poigravaju. Domaćini ih na to počaste. — Ovdje iznosim nekoje Kolede kako ih je zabilježio spomenuti vrijedni bilježnik Joca Ćosić. Do potrebe pridodajem njegova kratka tumačenja nepoznatijih riječi. U svakom retku Koledari do dva puta ponavljaju: „Koledo", što ja ovdje ispuštam, da same pjesme budu razumljivije. Pripominjem i to, da Koledari za svakoga u kući imadu posebnu čestitku u pjesmi, zato ima Koleda i Domaćini, Staroj majci, mladom momku, djevojci itd.

1. Božičku Bože!*

Božičku Bože, iz svega su stanja[1]
Božičku Bože, tri stolice zlatne.
Bož. Bože, lebom tovarene,
Bož. Bože, i crvenim vinom.
Bož. Bože, i na njima sjede,
Bož. Bože. svega zbora knežštvo.[2]
Bož. Bože, i leba si režu,
Bož. Bože, i vina si piju.
Bož. Bože, i vina si piju,
Bož. Bože, i Bogu se mole:
Bož. Bože, daj nam Bože gošće
Bož. Bože, gošće koledjane
Bož Bože, koj' nam Boga mole,
Bož Bože, za 'vo mlado lito,
Bož. Bože, za, 'nu staru jesen.
Bož. Bože, lito će nam donet,
Bož. Bože, pribila kolača.

*) Božičku-Božićak mali Bog, novorođeni Isus. Ovu Koledu pjevaju samo do ponoći pred Božić. S'ovom Koledom počnu slaviti Božić i pjevaju je prvi put kod seoskog starešine: Kneza.

[1] U punom su stanju, svačim natovarene.

[2] Svi knezovi zajedno slave Božić

Bož. Bože, jesen će nam donet,
Bož Bože, vina crvenoga.
Bož. Bože, vina crvenoga,
Bož. Bože, zdravlja ter veselja!

2. Bog se rodi.

Bog se rodi, koledo, za večerom, koledo,
Svi se Bogu radovaše,
I svi Božji i Boljari,
Niko tako ka'no majka,
Kano majka rođenica,
Koja j' Boga porodila.
Priplećujte[1] svilen strunjak[2],
Navrn, brajno, ovčje stado.
A gdi da ga navrnemo?
Pod orišem zlatovršjem[3],
Da busamo[4] čabar mlika,
Da grćemo kotlo masti,
Kupljem[5] Boga i mažemo,
Krojte krzme[6] na pelene,
Zlatoriše[7] na povoje,
Uzvis, brajno, zlatnu ljulju,
A gdi da je uzvisimo?
Nad orišem zlatovršjem!
Ko će Boga lelijati?
U koga su lahke ruke,
Lahke ruke najlagane.
Majka j' Boga lelijala,
Ljuljaj, majko, da ljuljamo,
Da ljuljamo mlada Boga,
Mlada Boga i Božića!
Božić buji po svem svitu.
Po svem svitu i po'vome,
Kolko slavlja do nebesa,
Više zdravlja vomu domu,
'vomu domu rodjenomu,

[1] pletite. — [2] žicu. — [3] pod orahom sa zlatnim vrhom. — [4] muzemo. — [5] okupamo. — [6] krojite navezeno platno. — 7 zlatom izvezane žice.

Slava i čast Gospodinu.
Vama na čast, koledo, Bog se rodi, koledo!

3. Domaćini.

Domaćine, koledo, Gospodine, koledo,
Sastasmo te za trpezom,
Gdi večeru ti večeraš,
Bilim grlcem vino piješ,
A s očima biser brojiš,
A s rukama Gajtan pleteš,
Dodaj nama kraj gajtana,
Na čin ćemo gajtan plesti,
Gajtan plesti Boga molit,
Za staroga za Badnjaka,
Za mladoga za Božića,
Božić buji po svem svitu,
Po svem svitu i po'vome,
Vama na čast, koledo, Domaćine, koledo!

4. Staroj majci.

Uranila, koledo, stara majka, koledo,
Na jutrenju k svetoj crkvi.
Susretio je sveti Petar,
Na jelenu Zlatorogu,
Zlatorogu i parogu
Uzgovori sveti Petar,
Dobra kopca[2] stara majka
Odgovori stara majka
Bog pomogo sveti Petar,
Na jelenu Zlatorogu,
Zlatorogu i parogu,
Uzgovori sveti Petar,
Vrn se natrag stara majka,
Evo su ti došli gosti,
Dobri gosti koleđani,
Koj nam hodeć Boga mole,

---

[1] Parog zovu se grane jelenskog roga.
[2] Dobra sreća!

Za staroga za Badnjaka,
Za mladoga za Božića,
Božić buji po svem svitu
Po svem svitu i po 'vome,
Slava i čast Gospodinu
Vama na čast, koledo, stara majka, koledo!

5. Mladom domaćini.

Pođe u lov, koledo, mlad vojvoda, koledo,
Pusti hrte u livade,
A ogare[1] u litare[2],
Hrtovi mu zaštiktaše,
A ogare isteraše
Bilu vilu na jelenu,
Na jelenu zlato-rogu,
Zlatorogu i parogu;
Zmijom ga je zauzdala,
A s drugom ga opasala,
A trećom ga obšibuje.
Zape strilu mlad vojvoda,
Da ustrili bilu vilu,
Na jelenu zlatorogu,
Zlatorogu i parogu.
Al govori bila vila:
Ne striljaj me, mlad vojvoda,
Kazat ću ti do tri bilja
Prvo bílje kazat ću ti,
Da ti polje žitom rodi,
Drugo bilje kazat ću ti
Da ti brdo vinom rodi,
Treće bilje kazat ću ti,
Da ti žena, koledo, muško rodi, koledo!

6. Mladoj snaši!

Oj snašico, koledo, orugljico,[1] koledo,
Koj' ti kroji brane[2] suknje,
Brane suknje i skutove,

---

[1] Lovački psi. — [2] Gajevi.
[1] riječ, kojom se podruguju mladoj snaši. — [2] složene, kićene.

U pojasu saborite,[3]
U skutove razorite?
„Imam brata Terzijicu,
Te mi kroji brane suknje,
Brane suknje i skutove,
U pojasu saborite,
U skutove razorite".
A ti ne stoj, snajo naša,
Već se trni,[4] te s' obrni
Te se mašaj u čmagove,[5]
Te ti vadi sitne ključe,
Sitne ključe javorove.
Te otvaraj redom kletve,[6]
Redom kletve i kovčege,
Te ti vadi drobna dara,
Drobna dara koleđanska,
Te darivaj koleđane,
Svak' junaku po maramu,
Tanca vođi košuljicu,
A vojvodi žutu gunju.
Gdi je gunja rod rodila?
Tamo gore k Sarajevu.
A gdi da je sazorila?
Snaje naše u kovčege.
Bud vesela, snajo naša,
I Bog mi te veselio
I vas mladi koleđani
I vojvodu, koledo s, koleđani koledo!

7. Mladom momku.

Oj junače, koledo, perjanice, koledo,
Ne krši se, ne lomi se.
Nuz divojke gledajući,
Divojke su znaorice,
Koga hoće ljubit će ga.
Koga neće varat će ga,
Izgubit ćeš dan oranja,

[3] skupljene. — [4] trgni se! — [5] špagove, džepove. — [6] brave.

Dan oranja dva kopanja,
Ne ćeš znati na šta stojiš,
Trnje li je grmlje li je
Svila li je, pamuk li je
Duša li je, koledo, divojačka, koledo!

8. Mladoj djevojci.

Vezak vezla, koledo, divojčica, koledo,
Na sunašce prid pendžerom,
Tud proleti siv golube,
Uzgovori siv golube,
„Navez mene, divojčico,
Navez mene, desno krilo,
Ja ću biti ručni diver",
Uzgovori divojčica:
„Da bi znala da ćeš biti,
Da ćeš biti ručni diver,
Navezla bi i obadva
I na krilje i pod krilje
Da se viješ prid golubi,
Kano misec prid zvizdama
I danica, koledo, prid zorama, koledo!

9. Guli vreća.[1]

Čestitavši svima zapjevaju Koledari za šalu onomu, koji među njima nosi torbu (vreću), u koju stavljaju darove:

Gulí vreća, koledo, zlatna sreća, koledo,
Sinoć si se oženio,
Kad u jutro žena obigla;
Ti potraži ženu tvoju,
Prvo selo razbi čelo
Drugo selo razbi oko,
Treće selo, tvoja ljuba
Na jednu je nogu roma,
A na drugu strulu[2] nosi,
Na jedno je oko slipa.

[1] Zovu ovako onoga Koleđana, koji nosi torbu, u koju se meću darovi. — [2] krpa, kojom se povije ranjena noga.

A na drugo ništ ne vidi,
Na jedno je uho gluha,
A na drugo ništ ne čuje.
Guli vreća, koledo, slaba sreća, koledo!

Nakon čestitanja nastaje čašćenje Koleđana sa strane domaćine. Pri tom se nazdravljaju ovako:

1.) Kad se nude kolači:

Ostomiče Bože, pomozi stari Badnjak i mladi Božić. Kako ide tako ide od našega domaćina, vito privito priko svega svita prinito, ovaj bili kolač! Koliko ovom kolaču pliva odvijano, trica osijano, s bilima rukama promišano, s crnima očima prigledano: toliko mu Bog dao kobile ždrebeće, krave teleće. Kobile da mu ždrebe konje putonoge, krave da mu tele volove vitoroge, da mu oru njive duge i široke, od bilja do blja! Ispred njima sveti Petar zlatnim križem u ruke ištapajući i Boga moleći! Daj mu, Bože, u stogu mnogo, u košu puno, otud napred veselo! Amen. —

2.) Kad domaćin dariva novac:

Ostomiče Bože, pomozi stari Badnjak i mladi Božić! Kako ide tako ide od našega domaćina, ovi 5-6 žuti dukata. Koliko ovomu dukatu pisova, toliko mu Bog dao sinova, na ovu drugu stranu šara, toliko mu Bog dao snaja, da se nose i ponose, kao gora visinom, orah listinom, žaba muljom, zec prtinom, lisica vještinom, a vuk snagom! Junak na vranog konja po gori šetajući, divojčica u rusoj kosi po majčinom dvoru hodeći, Boga moleći, otud napred veselo! Amen!

3.) Kad se nudi vino:

Ostomiče Bože, pomozi stari Badnjak i mladi Božić! Kako ide tako ide od našega domaćina, vito privito priko svega svita prinito. Ako je kvas, dobar mu glas; ako je med, medljano mu srce bilo! Ako je za piće, pit ćemo ga svi. Ako je vino, veselili mu se gosti iz devetoga, iz desetoga kraljevstva! Otud napred veselo. Amen!

IV. Još neke koledarske pjesme.

1. Usnu vojna.

Usnu vojna[1] nuz Komaru,[2]
Trud ga stiže srid livade,
Srid livade pod kruškicu.
Metn'o pušku u buškicu,[3]
A sabljicu na grančicu,
Orugljicu[4] pod glavicu.
Kad je bilo o tom dobu,
O tom dobu polu noći,
Puškica mu zazvrekeće,
A sabljica zatrepeće,
Orugljica progovori:
Ustaj gore, mlad vojvoda,
Otud ide strašna vojska,
Strahota je pogledati,
A kamo li dočekati.
Al govori mladi vojna:
Volim častno poginuti,
Nego sramno uteknuti.

2. Ovce pase mlad ovčaru.

Ovce pase mlad ovčaru,
Po kraj puta pod gorama,
Na pojas mu svilen pojas,
A na prstu zlatna burma,
Tuda minu do tri mome,
Jednolike, jedne slike.
Uzgovori najstarija:
„Da je meni sa ovčara,
Sa ovčara svilen pojas!"
Uzgovori najsrednija:
„Da je meni sa ovčara,
Sa ovčara zlatna burma!"
Uzgovori najmlađija:

---

[1] vojnik. — [2] grad kraj Dunava. — [3] büs. — [4] nepoznata riječ.

Najmlađija najluđija
„Šta će meni sa ovčara,
Sa ovčara svilen pojas,
Svilen pojas, zlatna burma;
Svilen pojas pokršiti,
Zlatnu burmu izgubiti.
Da je meni mlad ovčara,
Mlad ovčara zagrliti,
Zagrliti, poljubiti!"

3. Oj Macane[1].

Oj macane, pomrcane,
Što s' glavurdu nakrivio,
A brkove poklopio,
A repčanju otočio?
Kako nebi ja glavurdu
Ja glavurdu nakrivio
A brkove poklopio
A repčanju otočio?
Snaje su me nabedile,
Da sam poj'o kotli masti
A ja nisam ni vidio,
A kamo li još pojeo.
Same su ga potopile,
Rajtašice[2] napravile,
Sve s očima one same
Su pojele kotlí masti;

4. Sveti Petar u raj pođe.

Sveti Petar u raj pođe,
Za njim za njim stari bašta[1])
Uzgovori stari bašta: „Mogu l', Petre, s tobom u raj?"
Uzgovori sveti Petar: „Nemož, bašta, samnom u raj,
Bivao si krivi sudac: Pravoga si okrivio,

[1] mačak. — [2] jedna vrst božićnih kolača.
[1] ötac. Ova je reč uobičajena kod Bugara.

A krivoga opravdao. Zato nemož samnom u raj."
Sveti Petar u raj pođe.
Za njim, za njim stara majka.
Uzgovori stara majka: „Mogu l', Petre, s tobom u raj?"
Uzgovori sveti Petar: „Nemož, majko samnom u raj.
Bivala si krčmarica: Pravom kupom kupovala,
A krivom si prodavala. Zato nemož samnom u raj."
Sveti Petar u raj pođe.
Za njim za njim mila sela,
Uzgovori mila sela; „Mogu l', Petre s tobom u raj?"
Uzgovori sveti Petar; „Možeš, selo, samnom u raj.
Bivala si ovčarica: Gladnoga si nahranila,
Žednoga si napojila, A gologa zaodila.
Zato možeš samnom u raj "

5. Stajale su mi zlatne jerigle.

Stajale su mi zlatne jerigle
(: U dvoru kuma u Jovana:)
I pod njima sa svilom postelja
Nad njim Marija sinka rodila.
Kako ga rodi sveta Marija,
Kako ga rodi tako ga uze,
Tako ga uze sveta Marija,
Tako ga uze na bile ruke
J odnese ga sveta Maria,
J odnese ga na Jordan vodu,
Da si okupa sveta Marija,
Da si okupa svoje mladinče.
I okupa si svoje mladinče,
I obratise sveta Marija,
I obratise za seb', na brege,
Za seb' na brege pod božur cvita,
Da si ostavi sveta Marija,
Da si ostavi svoje mladinče,
Svoje mladinče našega Boga.
I ostavi ga sveta Marija,
I ostavi ga pod božur cvita.

I obratise sveta Maria,
I obrati se za seb' na Jordan,
Da si umije sveta Marija,
Da si umije pribile ruke,
Pribile ruke, rumeno lice.
I umila si sveta Marija,
I umila si pribile ruke,
Pribile ruke, rumeno lice.
I obrati se sveta Marija.
I obratise za seb', na brege.
Za seb' na brege pod božur cvita.
Al joj neima svoje mladinče,
Svoje mladinče, našega Boga.
Podje Marija dole niz Jordan,
Dole niz Iordan, gore nuz Jordan.
I susretila troje vozare.
Troje vozare četvor brodare.
I upitala sveta Marija:
I upitala i pripitala:
„ E vi, vozari četvor brodari,
Niste l' vi vidili, koj' mi ukrade
Koj mi ukrade moje mladinče.
Moje mladinče vašega Boga?"
Jedni rekoše: „Marijo Marijo!
Marijo Marijo, sveta Marijo!
Mi smo vidili koj' ti ukrade
Koj' ti ukrade tvoje mladinče
Tvoje mladinče, našega Boga.
Za tobom vreba prokleti Juda
Za tobom vreba pod božur cvita,
I ukrade ti tvoje mladinče,
Tvoje mladinče, našega Boga,
I odnesega kletma Židovma
I proda njega za tri za deset,
Za tri za deset srebreni novac."
Stade Marija ljuto proklinjat:
Prokleta duša i zavezana,
Koja trguje s' tom Božjom cinom,
Stom Božjom cinom trima desetma,
Strima desetma srebreni novac.

Hrvati u Keči s O. Vlašićem i O. Radom 29.-X. god. 1927.

Hrvati u Rekašu s O. Vlašićem i O. Radom 23.-X. god. 1927.

